

fel a szükségszerűség szintjére, hanem a szükségszerűséget süllyeszti le a véletlenre.

A véletlen és a szükségszerűség problematikáját körbejárva óhatatlanul szembetaláljuk magunkat a *sors* fogalmával. Mi a sors? A görög tragédiák válasza erre az, hogy előre megírt történések sorozata, melynek szereplői nem aktív részesei, hanem passzív elszenvetői annak. Nemcsak azzal, hogy elviseli a ráért sorsot, és eszébe sem jut bármit is tenni ellene, hanem még maga is hozzájárul, hogy a végzet beteljesedjék rajta. A sorsból nem lehet kilépni, nem lehet átadni valakinek, és nem lehet átvenni senkitől. Mindenkinek személyre szabott sorsa van, melyet élete során be kell teljesítenie. A magyar nyelv metafizikai meghatározottsága őrzi a sors determinisztikus tartalmát, például amikor úgy fogalmazzuk: történik velünk, megessék velünk. Ez része egy olyan világlátásnak, amely szerint sorsunk az egyetemesség meghatározott szelete, és nem önálló entitás.

Egy merész ugrással máris a hinduista, buddhista hagyomány *karma* törvényét láthatjuk magunk előtt. A törvény értelmében mindenki az előző életbeli tetteiért viseli a jelenlegi sorsát, és ez így halmozódik át életről – életre. A véletlen elemeit nem találjuk meg; itt minden mozzanat szükségszerű, mégpedig a tetteinkből következő szükségszerűség. Ebben a rendszerben a véletlen nem értelmezhető.

Bizonyos kozmológiák előszeretettel alkalmazzák a véletlenszerűség kategóriáját. Gyakorlatilag olyan meghatározásban, hogy a világ keletkezése úgymond a véletlenek kiszámíthatatlan sorozata. Hasonlással élve, a mozsárban összetört zsebórát véletlenszerűen addig rázogatójuk, míg újra ketyegő szerkezeté nem áll össze. Hasonlóval már találkoztunk a darwinizmus kapcsán, ott egy-egy ilyen rázogató neve: *mutáció*.

Természetesen a világmindenség alaposabb megismerése, megsejtése során kikövetkeztethető, megérezhető, hogy bizony itt tudatosságról, egyfajta isteni szükségszerűségről lehet szó. Az élet létrejöttének magyarázata a véletlenszerűséggel a lehető legnagyobb mérvű istenkáromlás. Még ha az alkotó nem is demiurgoszi értelemben gyártja le a világot/világokat, hanem „csupán” a feltételeket, a lehetőségeket teremti meg és a túlsorduló isteni szeretet átjárja, átítatja a mindenséget, amely ezáltal életre kel.

Véletlen-e a születés? Min fordul, hogy katolikusnak, reformátusnak, mohamedánnak, buddhistának netán dzsainistának születünk? Gazdagnak, vagy szegénynek; okosnak, vagy butának; szépnek, vagy csúnyának; szerencsésnek, vagy szerencsétlennek? És a halál? A ténye nyilvánvalóan a születésünk pillanatában determinálódik. De a módja és az ideje min múlik? Netán, ahogy esik, úgy puffan? S

büntetés vagy jutalom, hogy valaki kilencven–százat is megél, és aki csak harmincat–negyvenet?

A véletlen és szükségszerűség gondolatszövetét továbbfejtvé teológiai kérdésfeltevésenként megfogalmazhatjuk, hogy mennyiben törvényszerű, az, hogy a történelmi egyházak nem valósíthatják meg az Isten Országát? Bizonyára nem a véletlen műve: ahhoz, hogy Jézus egyetlen gondolata is megvalósulhasson, az egyházaknak fel kellene számolniuk önmagukat. Kínosan hasonlít ez a történet a hadseregek esetére, amelyek a békét hirdetik, a béke, a szabadság jelszavait tűzik zászlaikra, békeharcot, fegyverbarátságot hirdetve, kötve. De még nem volt a világtörténelemnek egyetlenegy háborúja – sőt forradalma, ellenforradalma, puccsa, szabadságharca, vagy akár zendülése sem – amely után jobb lett volna. No, nem egy-kéttucat embernek vagy érdekeltségi körnek, hanem az *embernek*, mondhatnánk: az emberiségnek. Az ilyen háborút még nem találták fel, és nem is lehet feltalálni, mert ez önellentmondás. Az erőszak kimenetele nem a véletlen, vagy ahogy mondani szokás a hadiszerecsen műve, hanem szükségszerű az, hogy minden erőalkalmazás – fizikai értelemben is – de főleg szellemiekben a totális destruktivitást jelenti.

HABOS LÁSZLÓ

TÜKÖR ELŐTT

Elrepedt tükör előtt
elcsigázott arcomat nézem
s benne vagyok mindkettő képben
az egyikben boldogan nevetek
a másokban sírásra görbül ajkam
szólni szeretnék mindkettőnek halkan
de torkomban marad minden szó
csak könnycseppem hull csendben
mert várnak rám - haza kell mennem.

